

HỆ THỐNG MÁY TÍNH

03 – Biểu diễn số thực

Đặt vấn đề

2

- Biểu diễn số 123.375_{10} sang hệ nhị phân?
 - Ý tưởng đơn giản: Biểu diễn phần nguyên và phần thập phân riêng lẻ
 - Với phần nguyên: Dùng 8 bit ($[0_{10}, 255_{10}]$)
 $123_{10} = 64 + 32 + 16 + 8 + 2 + 1 = 0111\ 1011_2$
 - Với phần thập phân: Tương tự dùng 8 bit
 $0.375 = 0.25 + 0.125 = 2^{-2} + 2^{-3} = 0110\ 0000_2$
- $123.375_{10} = 0111\ 1011.0110\ 0000_2$
- Tổng quát công thức khai triển của số thập phân hệ nhị phân:

$$\underbrace{x_{n-1}x_{n-2}\dots x_0}_{\text{Phần nguyên}} \cdot \underbrace{x_{-1}x_{-2}\dots x_{-m}}_{\text{Phần thập phân}} = \underbrace{x_{n-1}.2^{n-1} + x_{n-2}.2^{n-2} \dots + x_0.2^0}_{\text{Phần nguyên}} + \underbrace{x_{-1}.2^{-1} + x_{-2}.2^{-2} + \dots + x_{-m}.2^{-m}}_{\text{Phần thập phân}}$$

Đặt vấn đề

3

- **Tuy nhiên...với 8 bit:**
 - ▣ Phần nguyên lớn nhất có thể biểu diễn: 255
 - ▣ Phần thập phân nhỏ nhất có thể biểu diễn: $2^{-8} \sim 10^{-3} = 0.001$
- **Biểu diễn số nhỏ như 0.0001 (10^{-4}) hay 0.000001 (10^{-5})?**
- Một giải pháp: Tăng số bit phần thập phân
 - ▣ Với **16 bit** cho phần thập phân: $\min = 2^{-16} \sim 10^{-5}$
 - ▣ Có vẻ không hiệu quả...Cách tốt hơn ?
- **Floating Point Number (Số thực dấu chấm động)**

Floating Point Number ?

4

- Giả sử ta có số (ở dạng nhị phân)

$$X = 0.\underbrace{00000000000000}_{14 \text{ số } 0}11_2 = (2^{-15} + 2^{-16})_{10}$$

→ $X = 0.11_2 * (2^{-14})_{10} (= (2^{-1} + 2^{-2}).2^{-14} = 2^{-15} + 2^{-16})$

- Thay vì dùng 16 bit để lưu trữ phần thập phân, ta có thể chỉ cần 6 bit:

$$X = 0.11 \text{ } 1110$$

- Cách làm: Di chuyển vị trí dấu chấm sang phải 14 vị trí, dùng 4 bit để lưu trữ số 14 này
- Đây là ý tưởng **cơ bản** của số thực dấu chấm động (floating point number)

Chuẩn hóa số thập phân

5

- Trước khi các số được biểu diễn dưới dạng số chấm động, chúng cần được chuẩn hóa về dạng: $\pm 1.F * 2^E$
 - ▣ F : Phần thập phân không dấu (định trị - Significant)
 - ▣ E : Phần số mũ (Exponent)
- Ví dụ:
 - ▣ $+0.09375_{10} = 0.00011_2 = +1.1 * 2^{-4}$
 - ▣ $-5.25_{10} = 101.01_2 = -1.0101 * 2^2$

Biểu diễn số chấm động

6

- Có nhiều chuẩn nhưng hiện nay chuẩn IEEE 754 được dùng nhiều nhất để lưu trữ số thập phân theo dấu chấm động trong máy tính, gồm 2 dạng:
(slide sau)

Biểu diễn số chấm động

7

- Số chấm động chính xác đơn (32 bits):

- Số chấm động chính xác kép (64 bits):

- **Sign:** Bit dấu (1: Số âm, 0: Số dương)
- **Exponent:** Số mũ (Biểu diễn dưới dạng số quá K (Biased) với
 - Chính xác đơn: $K = 127$ ($2^{n-1} - 1 = 2^{8-1} - 1$) với n là số bit lưu trữ Exponent
 - Chính xác kép: $K = 1023$ ($2^{n-1} - 1 = 2^{11-1} - 1$)
- **Significand (Fraction):** Phần định trị (phần lẻ sau dấu chấm)

Ví dụ

8

- Biểu diễn số thực sau theo dạng số chấm động chính xác đơn (32 bit): **X = -5.25**

- **Bước 1:** Đổi X sang hệ nhị phân

$$X = -5.25_{10} = -101.01_2$$

- **Bước 2:** Chuẩn hóa theo dạng $\pm 1.F * 2^E$

$$X = -5.25 = -101.01 = -1.0101 * 2^2$$

- **Bước 3:** Biểu diễn Floating Point

- Số âm: bit dấu Sign = 1

- Số mũ E = 2 → Phần mũ exponent với số thừa K=127 được biểu diễn:

$$\rightarrow \text{Exponent} = E + 127 = 2 + 127 = 129_{10} = 1000\ 0001_2$$

- Phần định trị = 0101 0000 0000 0000 0000 000 (Thêm 19 số 0 cho đủ 23 bit)

→ Kết quả nhận được: 1 1000 0001 0101 0000 0000 0000 0000 000

Thảo luận về exponent

9

- Vì sao phần số mũ exponent không giữ nguyên lại phải lưu trữ dưới dạng số quá K (Dạng biased)?
- Giả sử trong số chấm động chính xác đơn (32 bits), ta dùng 8 bits để lưu giá trị exponent (biểu diễn dưới dạng số quá K), vậy miền giá trị của nó là [0, 255]
- Với $K = 127$, số mũ gốc ban đầu có miền giá trị [-127, 128]
- Miền giá trị này **khá vô lý**, vậy tại sao chúng ta không chọn số $K = 128$ để miền giá trị gốc là [-128, 127] như bình thường?

Câu hỏi 1 - Đáp án

10

- Sở dĩ Exponent được lưu trữ dưới dạng Biased vì ta muốn chuyển từ miền giá trị **số có dấu** sang **số không dấu** (vì trong biased, số k được chọn để sau khi cộng số bất kỳ trong miền giá trị gốc, kết quả là số luôn dương)
→ Dễ dàng so sánh, tính toán

Câu hỏi 2 - Đáp án

11

- Số K được chọn là 127 mà không phải là 128 vì tại bước 2 trước khi biểu diễn thành số chấm động, chúng ta cần phải chuẩn hóa thành dạng $\pm 1.F * 2^E$
 - Tức là chúng ta sẽ **luôn luôn để dành 1 bit** (số 1) phía trước dấu chấm chứ không đẩy sang trái hết
- Với 8 bit, số mũ gốc ban đầu không thể đạt mức nhỏ nhất là -128 mà chỉ là -127
- Do vậy ta chỉ cần chọn $K = 127$ là được

Vậy thì...

12

- Khi muốn biểu diễn số 0 thì ta không thể tìm ra bit trái nhất có giá trị = 1 để đẩy dấu chấm động, vậy làm sao chuẩn hóa về dạng $\pm 1.F * 2^E$?
 - Với số dạng $\pm 0.F * 2^{-127}$ thì chuẩn hóa được nữa không?
 - Với $K = 127$, exponent lớn nhất sẽ là 255
- Số mũ gốc ban đầu lớn nhất là $255 - 127 = +128$
- **Vô lý** vì với 8 bit có dấu ta không thể biểu diễn được số +128 ?

Trả lời

13

- Vì đó là những **số thực đặc biệt**, ta không thể biểu diễn bằng dấu chấm động 😊

Số thực đặc biệt

14

- Số 0 (zero)
 - Exponent = 0, Significand = 0
- Số không thể chuẩn hóa (denormalized)
 - Exponent = 0, Significand \neq 0
- Số vô cùng (infinity)
 - Exponent = 111...1 (toàn bit 1), Significand = 0
- Số báo lỗi (NaN – Not a Number)
 - Exponent = 111...1 (toàn bit 1), Significand \neq 0

Normalized number

15

- Largest positive normalized number: $+1.[23 \text{ số } 1] * 2^{127}$

S	Exp	Significand (Fraction)
-	-----	-----
0	1111 1110	1111 1111 1111 1111 1111 111

- Smallest positive normalized number: $+1.[23 \text{ số } 0] * 2^{-126}$

S	Exp	Significand (Fraction)
-	-----	-----
0	0000 0001	0000 0000 0000 0000 0000 000

- Tương tự cho số negative (số âm)

Denormalized number

16

- Largest positive denormalized number: $+0.[23 \text{ số } 1] * 2^{-127}$

S	Exp	Significand (Fraction)
-	-----	-----
0	0000 0000	1111 1111 1111 1111 1111 111

Tuy nhiên IEEE 754 quy định là $+0.[23 \text{ số } 1] * 2^{-126}$ vì muốn tiến gần hơn với "Smallest positive normalized number = $+1.[23 \text{ số } 0] * 2^{-126}$ "

- Smallest positive denormalized number: $+0.[22 \text{ số } 0]1 * 2^{-127}$

S	Exp	Significand (Fraction)
-	-----	-----
0	0000 0000	0000 0000 0000 0000 0000 001

Tuy nhiên IEEE 754 quy định là $+0.[22 \text{ số } 0]1 * 2^{-126}$

- Tương tự cho số negative (số âm)

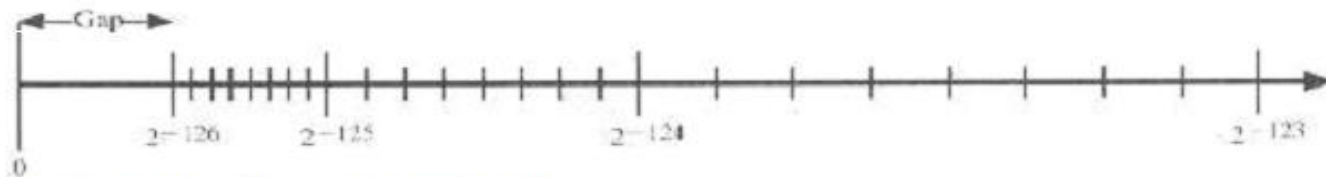
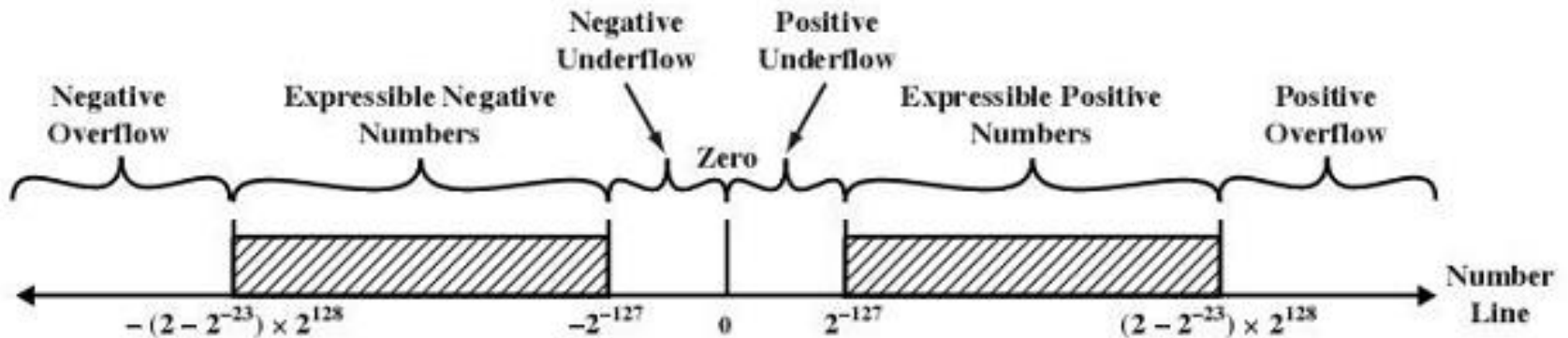
Ví dụ: $n = 4, m = 3, \text{bias} = 7$

17

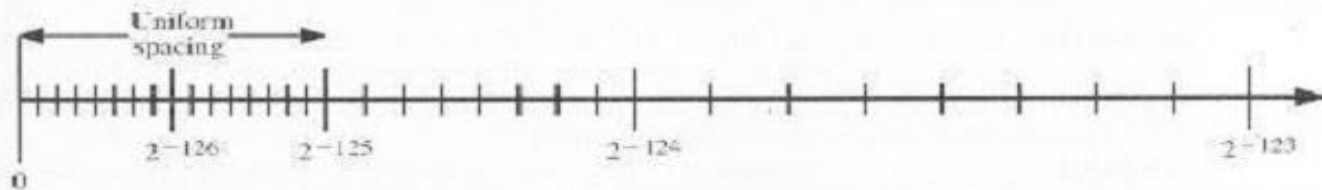
	s	exp	frac	E	Value
Denormalized numbers	0	0000	000	-6	0
	0	0000	001	-6	$1/8 * 1/64 = 1/512$ ← closest to zero
	0	0000	010	-6	$2/8 * 1/64 = 2/512$
	...				
	0	0000	110	-6	$6/8 * 1/64 = 6/512$
	0	0000	111	-6	$7/8 * 1/64 = 7/512$ ← largest denorm
				
Normalized numbers	0	0001	000	-6	$8/8 * 1/64 = 8/512$ ← smallest norm
	0	0001	001	-6	$9/8 * 1/64 = 9/512$
	...				
	0	0110	110	-1	$14/8 * 1/2 = 14/16$
	0	0110	111	-1	$15/8 * 1/2 = 15/16$ ← closest to 1 below
	0	0111	000	0	$8/8 * 1 = 1$
	0	0111	001	0	$9/8 * 1 = 9/8$ ← closest to 1 above
	0	0111	010	0	$10/8 * 1 = 10/8$
	...				
	0	1110	110	7	$14/8 * 128 = 224$
	0	1110	111	7	$15/8 * 128 = 240$ ← largest norm
				
	0	1111	000	n/a	inf

Phân bố các số thực (32 bits)

18

Without denormalized numbers

With denormalized numbers

Chuẩn IEEE 754

19

Parameter	Format			
	Single	Single Extended	Double	Double Extended
Word width (bits)	32	≥ 43	64	≥ 79
Exponent width (bits)	8	≥ 11	11	≥ 15
Exponent bias	127	unspecified	1023	unspecified
Maximum exponent	127	≥ 1023	1023	≥ 16383
Minimum exponent	-126	≤ -1022	-1022	≤ -16382
Number range (base 10)	$10^{-38}, 10^{+38}$	unspecified	$10^{-308}, 10^{+308}$	unspecified
Significand width (bits)*	23	≥ 31	52	≥ 63
Number of exponents	254	unspecified	2046	unspecified
Number of fractions	2^{23}	unspecified	2^{52}	unspecified
Number of values	1.98×2^{31}	unspecified	1.99×2^{63}	unspecified

* not including implied bit

Bài tập 1

20

- Biểu diễn số thực sau theo dạng số chấm động chính xác đơn (32 bit): **$X = +12.625$**

- **Bước 1:** Đổi X sang hệ nhị phân

$$X = -12.625_{10} = -1100.101_2$$

- **Bước 2:** Chuẩn hóa theo dạng $\pm 1.F * 2^E$

$$X = -12.625_{10} = -1100.101_2 = -1.100101 * 2^3$$

- **Bước 3:** Biểu diễn Floating Point

- Số dương: bit dấu Sign = 0

- Số mũ E = 3 → Phần mũ exponent với số thừa K=127 được biểu diễn:

$$\rightarrow \text{Exponent} = E + 127 = 3 + 127 = 130_{10} = 1000\ 0010_2$$

- Phần định trị = 1001 0100 0000 0000 0000 000 (Thêm 17 số 0 cho đủ 23 bit)

→ Kết quả nhận được: 0 1000 0010 1001 0100 0000 0000 0000

Bài tập 2

21

- Biểu diễn số thực sau theo dạng số chấm động chính xác đơn (32 bit): **X = -3050**

- **Bước 1:** Đổi X sang hệ nhị phân

$$X = -3050_{10} = -1011\ 1110\ 1010_2$$

- **Bước 2:** Chuẩn hóa theo dạng $\pm 1.F * 2^E$

$$X = -3050_{10} = -1011\ 1110\ 1010_2 = -1.01111101010 * 2^{11}$$

- **Bước 3:** Biểu diễn Floating Point

- Số âm: bit dấu Sign = 1

- Số mũ E = 11 → Phần mũ exponent với số thừa K=127 được biểu diễn:

$$\rightarrow \text{Exponent} = E + 127 = 11 + 127 = 138_{10} = 1000\ 1010_2$$

- Phần định trị = 0111 1101 0100 0000 0000 000 (Thêm 12 số 0 cho đủ 23 bit)

→ Kết quả nhận được: 1 1000 1010 0111 1101 0100 0000 0000

Bài tập 3

22

- Biểu diễn số thực sau theo dạng số chấm động chính xác đơn (32 bit): $X = +1.1 * 2^{-128}$
 - **Lưu ý:**
 - Số X: positive number
 - $X < \text{Smallest positive normalized number: } +1.[23 \text{ số } 0] * 2^{-126}$
 - số X là số không thể chuẩn hóa (denormalized number)
 - **Chuyển X về dạng: $X = +0.011 * 2^{-126}$**
 - **Bước 3:** Biểu diễn Floating Point
 - Số dương: bit dấu Sign = 0
 - Vì đây là số không thể chuẩn hóa → Phần mũ exponent được biểu diễn: $0000\ 0000_2$
 - Phần định trị = $0110\ 0000\ 0000\ 0000\ 0000\ 0000$
- Kết quả nhận được: $0\ 0000\ 0000\ 0110\ 0000\ 0000\ 0000\ 0000\ 000$

Homework

23

- Sách W.Stalling – Computer Arithmetic, đọc chương 9
- Đọc file 04_FloatingPoint.doc
- Trả lời các câu hỏi:
 - ▣ Overflow, underflow?
 - ▣ Cộng trừ nhân chia trên số thực?
 - ▣ Quy tắc làm tròn?
 - ▣ NaN: nguyên tắc phát sinh?
 - ▣ Quiet NaN và Signaling NaN?